

לפרשת וירא

פרשנות פסיכואנליטית לנסיין העקידה

יענית גולדפרב

סיפור העקידה מובא בתורה בתמציתיות רבה. התורה אינה מספרת לנו על רגשותיהם, על לבטיהם ועל מחשבותיהם של אברהם ויצחק בדרכם המשותפת לעקידה. המדרשים השונים הם אלה הנותנים לכך ביטוי וכפי שמביאה נחמה לייבוביץ ב"עיונים בספר בראשית" את דברי אריך אוארבך בספרו "מימזיס – התגלמות המציאות בספרות המערב": "בפרשת העקידה סתומים לא בלבד הופעת האלוהות בראש ובסוף, אלא גם הצד העובדתי והנפשי שבנתיים, הם נוגעים ואינם נוגעים ולפיכך זקוקים להתעמקות חטטנית ולדרוש, הם צווחים: דרשנו.!"

אביבה זורנברג-גוטליב - חוקרת ספרות ומקרא - כתבה תיזה פסיכואנליטית מקורית בנסיין להסביר את פרשת העקידה לאור מדרשי חז"ל (כפי שפורסם במאמרו של ד"ר טוביה פרי בעיתון הסתדרות הפסיכולוגים: "פסיכואקטואליה"). מדרשים רבים מתארים כיצד אברהם הילד הופקד על פסלי אביו וגרם להריסתם. בעקבות זאת הובא אברהם ע"י אביו לפני המלך נמרוד: "אמר לו נמרוד, אתה משיאיני בדברים, אני איני משתחוה אלא לאור. הרי אני משליךך לתוכו ויבוא אלוהיך שאתה משתחוה לו ויצליך ממנו. מיד הוציאוהו להשליכו לכבשן האש, וכפתוהו ועקדוהו והניחוהו על גבי אבן והקיפוהו עצים מארבע רוחותיו.. והציתו בהם את האור" (בראשית רבה ל"ח). ארוע זה אשר התרחש בילדותו המוקדמת של אברהם, הודחק מן המודעות ומן הטקסט המקראי והוא מוזכר רק במדרשי חז"ל המייצגים תכנים לא מודעים הנרמזים בטקסט המקראי.

מוטיב האש הקיים בארוע זה, מופיע גם בברית בין הבתרים: "והנה תנור עשן ולפיד אש" (בראשית ט"ו, י"ז). גם בארועי סדום מופיע מוטיב של אש בדבריו של אברהם: "ואנוכי עפר ואפר" (י"ח, כ"ז). יש במילים אלה רמז לא מודע לזכרון קדום של חווית השריפה בכבשן. גם בהמשך, לאחר שריפת סדום מופיע מוטיב הכבשן: "והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן" (י"ט, כ"ח). אברהם שטראומת ילדות זו חרוטה בו, מעוצב ומופעל על ידה ללא מודעות מלאה אליה. נראה כי הוא נדחף לשוב על חוויה זו עם בנו, יצחק.

המדרשים מתארים את העקידה של יצחק כאי הבנה של אברהם את המסר האלוהי. אברהם נצטווה "להעלות" את בנו, ואילו הוא הבין – בהשפעת הרקע האישי שלו – שעליו לשחוט את יצחק. "משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לאוהבו: מתאוה אני לראות על שולחני תינוק קטן. מיד הלך אוהבו והביא את בנו והעמידו על השולחן לפני המלך, והלך והביא החרב לשחטו. מיד צווח המלך ואמר לו: מה אתה עושה? א"ל: ולא אמרת לי מתאוה אני לראות תינוק קטן על שולחני? א"ל: תינוק חי אמרתי לך, שמא מת? כך אמר לו הקב"ה לאברהם: "קח נא את בנך" מיד: "ויבן שם אברהם את המזבח וגו' וישלח אברהם את ידו". צווח לו המלאך: "אל תשלח ירך אל הנער". אמר לו אברהם: לא אמרת לי קח נא? א"ל: שמא אמרתי לו לשחוט?" (מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן מ'). מוטיב זה מגיע לשיאו בתיאורו של המדרש את הקושי הגדול של אברהם להפסיק את פעולותיו בעת העקידה גם כאשר המלאך פונה אליו ומנסה לעצור אותו מלשחוט את יצחק: "ויאמר אל תשלח ירך", וסכין היכן היה? נשרו שלוש דמעות ממלאכי השרת ושחת הסכין. אמר לו (אברהם) אחנקנו! אמר לו (המלאך) אל תשלח ירך אל הנער! אמר לו: אוציא ממנו טפת דם! אמר לו: אל תעש לו מאומה אל תעש לו מומה" (בראשית רבה (וילנא) פרשה נ"ו).

הדחף הפנימי העז המתואר כאן ע"י המדרשים רמוז באופן טקסטואלי במקרא, אולם הוא מועלה על פני השטח ומבוטא באופן ישיר רק במדרשי חז"ל. המדרשים ממלאים כאן פונקציה פרשנית דמויית פסיכואנליזה, שבה הם חושפים רובד לא מודע הנסתר מעיני הקורא במבט הראשון וכנראה נסתר גם מעיני אברהם עצמו. זורנברג-גוטליב טוענת שהקב"ה מתפקד כאן כאנאליטיקאי של אברהם המביא אותו קרוב מאוד לחוויה הטראומטית

, אך באופן כזה שהיא מסתיימת באופן שונה - כדי לרפא אצל אברהם את השבר הפנימי שלו.

וכדברי הרמב"ן : "והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנוסה" . כלומר ניתנת לאברהם הזדמנות להתגבר , לתקן , להתפתח ולהוות סמל כלל אנושי ליראת אלוקים.